

Grønland kann sjálvt

Mangt bendir á, at ein búskaparlig loysing frá Danmark er ein fortreyt fyri menning av grønlandska búskapinum

Ívar Jónsson, lektari við Ilisimatusarfik (Fróðskaparsetur Grønlands), og Lilja Mósesdóttir, menningarbúskaparfrøðingur M.A.

Grønlandska tjóðin hevur eina serstaka mentan, sum á mangan hátt er óðrvisi enn tann hjá hinum Norðurlondunum. Ein og hvør tjóð við síni egnu mentan og samleika roynir at skipa fyri sínum samfelag og sínum búskap á ein hátt, sum tryggjar serøðkenni hennara í framtíðini.

Tað er einki at ivast í, at ein og hvør tjóð roynir at tryggja sína búskaparligu og politisku sjálvstöðu, av tí at henda er tann besta trygging fyri mentan hennara.

Tað ber til at hava álit á búskaparliga útlit Grønlands, tá ið hugsað verður um møguleikarnar fyri framleiðslu av olju og nýtslu av øðrum tilfeingi. Harumframt er orsök til at hava álit á framtíðina, tá ið hugsað verður um, at enn er spónurin ikki settur í til at at fara undir framleiðslu til tann innlandska marknaðin.

Samstundis er tolið hjá donum um at vera uppi við teimum stóru veitingunum til Grønlands, og farið er undir at minka um tær. Tað er tí skilgott at tað nú verður farið undir at skifta orð um hvørt tað er møgulegt og neyðugt at Grønland gerst búskaparliga sjálvbjargið.

Í hesi grein viðgera vit hesar spurningar og royna at samanbera Grønland og Ísland, av tí at hesi bæði samfelag hava nógv vandamál, sum gera seg galdandi fyri pinkubúskapir. Harumframt eru útlutningsinntøkurnar á somu hædd í mun til íbúgvatalið, men stórum munur er á bruttótjóðar-tøkuni. Tað er mangt sum bendir á, at búskaparlig loysing frá Danmark er ein fyrirtreyt fyri at grønlandska búskapurin kann mennast.

Vanliga verða triggjar próvgrundir ferdar fram ímóti at Grønland kann gerast búskaparligari sjálvstöðugt.

- 1) Grønland kann ikki klára seg uttan donsku heildarveitingina, tí so fer livilífturin at fella niður á tað stóði, sum Sikilsoy og Portugal eru á.
- 2) Grønland er í alt ov stór- mun bundið av einari vinnu, av tí at yvir 90% av útlutninginum stava frá fiskivinnu og kópaveiðu.
- 3) Grønland hevur ikki nóg mikið av útbúnum fólki og nýðstítt í framvegis at lata tey ungu fáa ókeypis útbúgving í Danmark.

Í orðaskiftinum um polit-

iska sjálvstýri verður fært fram, at Grønland hevur fingið politiska sjálvstöðu, og at henda sjálvstöða kann tryggja tí búskaparliga sjálvbjarginum, men øll sleppa sær undan at skifta orð um hvat ið krevst til búskaparligt sjálvbjargi.

Tað er tí ikki umhugsað, um búskaparlig loysing kanska er ein fyrirtreyt fyri búskaparligum sjálvbjargi. Vit fara nú at viðgera hesar grundgevingar ímóti sjálvstöðu Grønlands.

Grundgevingar fyri at Grønland kann gerast búskaparliga sjálvstöðugt Í orðaskiftinum um heildarveitingina frá statinum er fortreytin vanliga, at henda heildarveiting knappliga hvørur tann 1. januar um nókur ár, og at inntøkurnar hjá hvørjum tí einasta grønlandingi so fellur við 1/3.

Hetta sjónarmið er sjálvandi heilt burturvið. Tann skilgotti spurningurin er nevnliga, um grønlandingar kunnu fáa somu inntøk, sum teir nú hava við donsku veitingunum uppíroknaðum. Í grønlandska búskapinum hevur útlutningurin nógv at siga. Tað hevur tí almiklan tyding at skipa fyri tí innlandska framleiðsluna á ein slíkan hátt, at útlutningurin gevur so stórar inntøk sum møgulegt til borgarar-nar.

Samanbera vit tann íslenska pinkubúskapin við tann grønlandska pinkubúskapin, so visir tað seg, at útlutningsinntøkurnar síðani fyrst í áttáttárum fyri hvønn íbúgva hava verið stórra í Grønlandi enn í Íslandi (sí hjálögdu farmynd). Hetta vil siga, at meginpartin av heimastýristíðini hevur tann einstaki grønlandingurin í miðal havt stórra inntøk av landsins útlutningi enn tann einstaki

íslendingurin hevur havt í sama tíðarskeiði.

Hin vegin er íslenska bruttótjóðarúrtøkan (BTU) hægri fyri hvønn íbúgva enn hon hevur verið í Grønlandi í sama tíðarskeiði. Hetta er hent sjálvt um ein stórra partur av veitingunum hjá tí danska statinum til Grønlands verður tikið upp í grønlandska bruttótjóðarúrtøkuna sum løn. Í 1993 vóru donsku statsveitingarnar (heildarveitingin og aðrar útreiðslur statsins) 3.067 milliónir krónur.

Harumframt ávirka tær donsku statsveitingarnar grønlandska bruttótjóðarúrtøkuna gjøgnum multiplikatorvirki, men tað krevur eina serstaka úgreining, um tað skal metast hvussu stór henda ávirkanin er. BTU er víðir av framleiðslu av øllum vörum og øllum tænastuveitingum í einum landi í eitt ár eftir at víðir av teimum rávörum og tilfari, sum krevst til hesa framleiðslu, er drigið burturav. BTU verður roknað í marknaðarprísum, so óbeinleiðis skattir eru við, meðan stundring verður drigin burtur av.

Rokna vit við at í minsta lagi 40% av teimum donsku statsveitingunum verða goldnar sum løn og tí verða tiknar við í tað sum í almennu útrokningini av grønlandska BTU verður skýrt «løn», svarar tað til at í 1993 var tann veruliga BTU minst 1237 milliónir kr. minni, soleiðis at í staðin fyri at vera 6.365 mill. kr. var hon í veruleikanum nærri 5.138 mill. kr.

Hetta vil siga, at BTU fyri hvønn íbúgva í Grønlandi í 1993 var minni enn 93.220 kr., meðan hon í Íslandi var 132.832 kr. Hetta vil siga, at sjálvt um Grønland hevur stórra útlutningsinntøk fyri hvønn íbúgva enn Ísland, so er grønlandska BTU

fyri hvønn íbúgva nógv lægri enn ta íslenska.

Hvi kemur so lítið BTU burtur úr grønlandska útlutningsinntøkunum samanborið við tær íslensku?

Ein meginatvold til hetta er, at tann innlandska framleiðslan í Íslandi er stórra enn tann innlandska framleiðslan í Grønlandi.

Um útlutningsinntøkurnar vóruð drýggjaðar eins væl í Grønlandi sum í Íslandi, so høvdu grønlandingar verið ríkari enn íslendingar sjálvt um eingin veiting kom úr Danmark, t.v.s. at tað hevði borið til hjá Grønlandi at verið sjálvstöðugt samstundis sum landið hevði verið eitt tað ríkasta í heiminum.

Grundvallarspurningurin viðvíkjandi tí búskaparliga sjálvbjarginum er tí: hví er tað ikki eydnast at menna ta innlandska framleiðsluna í Grønlandi?

Fimm forðingar

Fimm orsøkir eru helst til at multiplikatorvirkið av útlutningsinntøkunum er so lítið í Grønlandi samanborið við tað í Íslandi. Tíverri hevur tað ikki verið møgulegt hjá okkum at kanna allar smálutir í hesum máli, men vit vóna, at okkara framleggja fer at gera at ein slík kanning verður gjørd.

1) Viðurskiptini við Danmark:

Í Grønlandi er 75% av innflutninginum úr Danmark, meðan bert 9% av íslenska innflutninginum kemur úr hesum landi.

Her verður bert tosað um tær vörur, sum eru framléiddar í Danmark. Harumframt er tað so, at meginparturin av teimum vörum, sum koma úr øðrum londum, verða fluttar inn gjøgnum Danmark, har tær geva ein umboðsspluvning.

sum fer í lummarnar hjá teimum donsku handelsmonnum.

Grønland fær sostatt ein stóran part av sínum innflutningi gjøgnum eitt triðja land, Danmark, og tað má vera dýrari enn um Grønland handlaði beinleiðis við øðrum lond í Europa, Norðuramerika o.s.fr.

Harumframt eru nógv vörur, sum nú verða fluttar inn úr Danmark, biligari í øðrum londum, t.d. matvørur úr USA. Flutningsútreiðslurnar gerast eisini nógv minni, um vit flyta inn frá grannum okkara í Norðuramerika.

At enda elvur grønlandskatilknyti til Danmark (bankaskipan, einstaklingum og virkjum viðvíkjandi) í stóran mun til at spara og gera iløgur í Danmark.

Er pengastreyturin út stórra enn tann sum kemur inn í grønlandska búskapin, hvørur iløggjafið og rentan í Grønlandi fer upp.

2. Vinnupolitikkur og vinnukervi:

Í Íslandi eru nógv fleiri smá einstaklingsvirki enn í Grønlandi. Hesi íslensku smávirki framleiða vörur og bjóða fram tænastur av slíkum slag, sum í stóran mun verður innflutt í Grønlandi.

Íslendingar hava fingið í lag stovnar, sum stuðla smáum virkjum, t.d. menningarstovur og landspartamenningargrunnur.

Smá virki verða eisini har stuðlaði gjøgnum skattapolitik og löggevu, soleiðis at tað gerst lætt at stovna og reka virki. Harumframt er tolllógávan eisini gjørd soleiðis, at innlands framleiðsla verður elvd til at fara í gongd.

3) Arbeidmegi og humanur kapitalur:

Kunnleiki og «know how» verður ikki ókt á sama hátt í Grønlandi sum í Íslandi, tí í Grønlandi verður nógv meir nýtt av útlenskarar arbeidmegi til serfrøðingaráðgeving og fyri at loysa teknikaligar seruppgávur.

Ísland leggur dent á at nýta íslenska arbeidmegi. Tað hevur tí verið neyðugt at seta í verk upplæring á arbeidsplassunum og leggja stóran dent á royndir í vinnulívnum.

Hin vegin verður í Grønlandi dentur lagdur á formliga útbúgving og avrik (meritter), og tað ber við sær at útlenska arbeidmegin er í hægri metum. Í Íslandi er tað harumframt meira granskningar- og innovassjónvirsemi, og er hetta ein fortreyt fyri at fáa

nýggjan kunnleika og nýggjar vörur.

Nú eru tey rættiliga nógv í Grønlandi, sum eru liðug við vinnuútbúgving sína, men tað vanta nakrar fortreytir í samfelagnum, so at tey kunnu fara undir egin virki. Talan er um vágaðan kapital, tað at fáa samband við teknikaligar hentleikar innan menning av vörum og tænastum, hjálpt til at seta á stovn virki, marknaðarføring osfr.

Nú hava vit to eitt nýtt tilfeingi, og tað er tað unga ættarliðið av grønlandingum, sum eru teir bestu til at finna út av hvat ið loysir seg at framleiða, og hvørjar tænastuveitingar ið best kunnu seljast.

Tað eru aðrir møguleikar enn at leggja alt iløggjafi í fiskivinnuna!

4) Inntøkubýti:

Inntøkubýtið er javnari í Íslandi enn í Grønlandi. Hetta ger at í búskapinum í Íslandi er stórra eftirspurningur eftir innlandska framleiðslu.

Tað ber til at vaksa um eftirspurningin í Grønlandi við einum stigvist vaksandi skattaskipan, har teir høgu inntøkubólkarir verða skattaðir og iløgur verða gjørdar í nýskapandi virki.

5) Konjunktur broytingar:

Sum hjálagaða mynd sýnir eru broytingarnar í útlutninginum ógvuliga stórar, og tær eru stórra í Grønlandi enn í Íslandi. Ovurhondsstórar broytingar í so máta er serøðkenni fyri pinkubúskapirnar.

Í Íslandi og Grønlandi er orsøkin tær ójavnar inntøkurnar í fiskivinnuni.

Konjunkturbroytingarnar eru nógv stórra í Grønlandi og Íslandi enn í stórra búskapum sum t.d. í danska.

Broytingarnar í útlutninginum eru atvoldin til, at búskapirnir eru sera óstöðugir. Hetta vantandi støðufesti krevur serligar loysnir, um tað skal bera til at forða fyri, at eyka avlop og ovur-nýtsla í tíðarskeiðum við hákonjunktur bera við sær, at inntøkurnar fossa út av landinum til innflutning av útlensku nýtslulvörum og kanska sum beinleiðis iløgur í útlenskarar fyrirkøp.

Stóri vassurin er, at vit í tí lágkonjunktur tíðarskeiði, sum kemur aftaná, hava ov lítið av inntøkum hjá tí almenna.

Tann álvarsligasta avleiðingin av hesum vantandi støðufestinum er, at kostnaðirnir í øðrum partum av búskapinum, sum t.d. hjá ferðamannavinnuni og framleiðsluvinnuni, fara upp tá ið vit hava hákonjunktur, soleiðis at teirra

Útlutningsinntøka fyri hvønn íbúgva í Grønlandi og Íslandi 1979-1994

